

BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK VE HUKUKÇUNUN İŞİ BAĞLAMINDA DEĞERLİ EYLEM OLANAĞI*

Dr. Zeynep İSPİR**

ORCID ID: 0000-0002-6220-4645

DOI:

Makalenin Geldiği Tarih: 26.09.2018 **Kabul Tarihi:** 01.10.2018

* **Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.** Bu çalışma, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi ve Kadıköy Belediyesi'nin işbirliğiyle hazırlanan "Edebiyat ve Felsefe Dizisi" kapsamında, 27 Aralık 2017 tarihinde gerçekleştirilen "*Bülbülü Öldürmek* ve Değerli Eylem Olanığı Üzerine" başlıklı sunumun metni ile Türkiye Felsefe Kurumu Derneği ve Türk-İngiliz Kültür Derneği'nin işbirliğiyle düzenlenen "Edebiyat ve Felsefe Konferansları" dizisinde, 28 Nisan 2018 tarihinde gerçekleştirilen aynı isimli sunum metninin geliştirilmiş halidir.

** Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

ÖZ

Bir insan etkinliği olarak değerlendirme, eylemlerimizin temel oluşturucularındandır. Bu etkinlik birbirinden farklı üretim kaynaklarından hareket edilerek ve farklı amaçlara yönelerek gerçekleştirilebilir. Değerlendirme etkinliğinin bilgisine, hukuk alanındaki akıl yürütmelerin amacı ve gerekleri açısından da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada, İoanna Kuçuradi'nin değer teorisi ve etik görüşü ışığında, hukuk yargılamasındaki değerlendirmeler ve eylemler ile etik kişi değerleri–değerlendirme etkinliği ilişkisi tartışılacaktır. Değerlendirme kavramı, farklı değerlendirme türleri ve etik kişi değerlerine ilişkin teorik tartışmayı somutlaştırmak üzere Harper Lee'nin yapıtı *Bülbülü Öldürmek* romanına başvurulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Değer, değerlendirme, doğru değerlendirme, etik kişi değerleri, *Bülbülü Öldürmek*.

TO KILL A MOCKINGBIRD AND THE
POSSIBILITY OF VALUABLE ACTION IN THE
CONTEXT OF LEGAL PROFESSION

ABSTRACT

Evaluation as a human activity is one of the basic components of our actions. This activity might take its origin from different kinds of sources and might have different purposes. The knowledge of evaluation as an activity has been required for the aims and necessities of legal argumentation. In this paper, evaluations and actions during jurisdiction and also the relation between ethical values of the person and evaluation activity will be discussed in the light of İoanna Kuçuradi's value theory and ethics. Harper Lee's *To Kill a Mockingbird* will be used to concretize the theoretical debate on the concept of evaluation, different types of evaluation and ethical values of the person.

Keywords: Value, evaluation, right evaluation, ethical values of the person, *To Kill a Mockingbird*.

GİRİŞ

Felsefi bir etkinlik olarak değerlendirme etkinliğinin ve farklı biçimlerinin bilgisi, hukuksal faaliyetlerin amacına ve gereklerine ilişkin tartişmalara katkı sunmaktadır. Bir normun hazırlanması, yorumlanması, hükmün oluşturulması gibi etkinliklerle, bir değer olarak adaleti geręekleřtirmesi beklenen bu faaliyet alanındaki değerlendirme etkinliğinin yapısı hakkındaki bilgi, hukukçunun işiyle doğrudan ilgilidir.

Bu çalışmada, doğru değerlendirme etkinliğinin nasıl geręekleşebileceğini göstermek ve hukuk yargılaması içerisindeki önemine dikkati çekebilmek üzere bir edebiyat eserinin, *Bülbülü Öldürmek*^[1] romanının, sunduğu olanaklardan yararlanılacaktır. Romanın kahramanlarından avukat Atticus'un kişi olarak kendinden gelen belirleyicilerin^[2] doğru değerlendirme ve etik eylem olanağına etkileri de aynı çerçeve içerisinde incelenecek ve bir diğer tartişma konusu olacaktır.^[3]

I. Değerlendirme Etkinliğinin Farklı Geręekleşme Biçimleri ve Bülbülü Öldürmek

“Değerlendirme” kavramının bir felsefe terimi olarak anlamını belirleme, farklı değerlendirme türlerini ortaya koyma ve bunların değer koruyan eylemle ilişkisini kurma Kuçuradi'nin değer felsefesi yaklaşımı içerisinde esaslı bir yer

[1] Harper Lee, *Bülbülü Öldürmek*, çev.: Ülker İnce, Sel Yayıncılık, Yirminci Baskı, İstanbul, 2017.

[2] Bir kişide bu belirleyiciler, o kişinin değer koruyan belirli türden özellikleri ve olanakları olabileceği gibi, kişinin egosu, türlü inançları v.b. farklı kaynaklardan beslenen belirleyiciler de olabilir.

[3] Edebi metinlerin felsefi düşünme etkinliği içerisindeki yeri ve sağladığı olanaklar ile felsefenin bir edebi metne kendinden verebilecekleri, felsefe ve edebiyat ikilisini merkezine alan çalışmalar açısından iki yönlü bir düşünme imkânının kapılarını açarlar. Bu konudaki değerlendirmelerinin bir örneği için bkz. İoanna Kuçuradi, “Değer, Değerler ve Yazın”, *Sanata Felsefeyle Bakmak*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2009, s. 91-112. Benzer bir alışveriş hukuk ve edebiyat arasında da vardır. “Hukuk ve Edebiyat” çalışmaları bugün pek çok hukuk fakültesinde bir disiplin olarak ayrıca ele alınmakta, özellikle yukarıda değinilen ilk imkân, yani edebi metinlerin felsefi düşünme ve akıl yürütmeye etkisi, hukuk eğitimi programlarına edebiyat eserleri ve bunlara ilişkin tartişmalar dahil edilerek canlı tutulmaktadır. Bu çalışmada da söz konusu yöntemle başvurularak hukuk felsefesi, insan hakları-hukuk ilişkisi ve yargı etiği alanlarının temel tartişmalarından birisi olan, hukuk alanındaki değer ve değerlendirme sorunları için, bir edebiyat eserinin sağladığı, “yaşantı ve eylem olanaklarının bilgisi”nden faydalanılacaktır. (İlgili ifade için bkz. Kuçuradi, “Değer, Değerler ve Yazın”, s. 112.)

tutmaktadır. İnsana özgü bir etkinlik olarak değerlendirme, değerlendirilenin değerinin bilgisine götürmeyi amaçlayan bilgisel bir etkinliktir.^[4] Bir eylem, bir sanat eseri, bir yasa maddesi, bir mahkeme kararı gibi insan ürünü olan her şey değerlendirme konusu yapılabilir. Aşağıda değinilecek olan ve başka başka biçimlerde gerçekleştirilen değerlendirme türlerinin her birinin odağı farklıdır. Buna bağlı olarak –rastlantısal olarak aynı sonuca ulaşılabilirdiği durumlar dışında– ilgili değerlendirme sonucu gerçekleştirilen eylemler de değer bakımından farklılaşabilmektedir.

Bu çalışma açısından değerlendirme nesnellerimiz çeşitli eylemler, *Bülbülü Öldürmek*'teki Atticus karakterinin ve romanda yer alan diğer kasaba sakinlerinin “eylem”leri olacağından, öncelikle “eylem”den neyi anladığımıza değinmek gerekli görünmektedir. Eylem, genellikle ortaya konan bir davranışla sınırlı şekilde anlaşılmalıdır. Oysa bu, eylemin öğelerinden sadece bir tanesini oluşturmaktadır. Şöyle ki, bütününe bakıldığında, oluşturucuları öncelikle değerlendirme, yaşantı ve en sonunda da yapma olan “eylem”^[5], ancak bu birbirinden farklı üç öğenin beraberce ele alınmasıyla gerçekten anlaşılabilir. Bu, eylemin oluşturucularından olan değerlendirmelerden ayrı ele alınamaması gerekir, demektir. Aksi halde sadece davranışa bakılmakta ve eylemin nedenleri gözden kaçırılmış olmaktadır.^[6] Bunun yol açtığı sorun ise “genel olarak bir eylemi değerlendirme” ile “belirli tek bir eylemi değerlendirme” arasındaki farkın görülebilmesidir.^[7] Sayılan unsurlarla (değerlendirme, yaşantı ve yapma) dile getirilen eylemleri (ya da değerlendirilen her ne ise onu) farklı değerlendirmelere tabi tutmak mümkündür. Kuçuradi'nin değer biçme, değer atfetme ve doğru değerlendirme şeklinde ifade ettiği bu farklı tarz değerlendirme biçimlerine değinmeden önce, her birini açıklarken içerisindeki örneklerden yararlanılacak olan *Bülbülü Öldürmek*'ten kısaca söz etmek uygun görünmektedir.

Bülbülü Öldürmek, Harper Lee'nin 1960 yılında yayımlanan ilk romanıdır.^[8] Eser Amerika'nın Alabama eyaletinin Maycomb kasabasında yaşayan Finch

[4] Bkz. İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, 2003, s. 15.

[5] Kişi ile kişi ilişkisinde eylemin bu oluşturucuları hakkında detaylı bilgi için bkz. İoanna Kuçuradi, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2006, s. 15-77.

[6] Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 125.

[7] Kuçuradi, *Etik*, s. 126.

[8] *Bülbülü Öldürmek*, 1962 yılında Robert Mulligan yönetmenliğinde aynı isimle sinemaya da uyarlanmıştır. Filmin özellikle Amerika'daki ırk ayrımcılığıyla ilgisinde “artık ‘sistem’e katılmak yerine onu ortadan kaldırmak için savaşmayı isteyecek yeni bir tür hukukçuya

ailesini merkeze alırken, kasaba sakinlerinin başından geçenlerden kesitler aracılığıyla Maycomb'un genel bir görünümünü de sunar. Romanın arka planında, Amerikan İç Savaşı'nın ardından, 1900'lerin ilk yarısında Amerika'da yaşanan toplumsal, siyasal, ekonomik kırılmalar vardır.

Romanın kahramanlarından Scout Finch (Jean Louise Finch) ve ağabeyi Jem Finch (Jeremy Atticus Finch) henüz çok küçüklerken annelerini kaybetmişlerdir. Avukatlık yapan babaları Atticus Finch ile birlikte yaşamaktadırlar. Ailenin bir diğer üyesi, evin idaresi için gerekli sorumlulukların yerine getirilmesine ve çocukların bakımına yardımcı olan Calpurnia'dır.

İki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde, ağırlıklı olarak, romanın çocuk kahramanı Scout'un dilinden hem kendi ailesinin, hem Maycomb'da yaşayan diğer kasaba sakinlerinin başından geçenleri okuruz.

Tüm kasabayla birlikte Scout ve Jem'in yaşamında önemli etkisi olan olaylar, babalarının üstlendiği bir davadaki avukatlık faaliyeti etrafında gelişir. İkinci bölüm ağırlıklı olarak bu yargılama sürecine ayrılmıştır. Tom Robinson isimli sanığın, kasaba sakinlerinden Mayella Violet Ewell'e tecavüzdten suçlanması sebebiyle yargılandığı davaya, Robinson'u savunmak üzere avukat olarak Atticus'un atanmasıyla, Finch ailesinin ve neredeyse kasabanın tümünün yaşamı, bu yargılama sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Kasabalılar Atticus'un söz konusu yargılamada savunmayı üstlenmesini hiç hoş karşılamazlar. Çünkü sanık bir "siyah"tır ve bu nedenle başkaca hiçbir delil aranmaksızın, sadece suçlamayı yapanların beyanlarına dayanılarak, suçu işlediğine kesin gözüyle bakılmaktadır.

Babalarının bir "siyah"ın savunmasını üstlenmiş olması nedeniyle çocuklar üzerinde de baskı oluşmuştur. Bu, eşit ve tarafsız muamele görerek ve böyle muamelelerde bulunmaları öğretilerek büyüyen Scout ve Jem için oldukça güç bir durumdur. Maycomblulara göre Atticus yapılmaması gereken bir şeyi yapmaktadır, ayrıca bir hakaret yerine kullanılan ifadeyle, "zenci hayranı" olmakla "itham edilmekte"dir. Scout ve Jem okulda, sokakta pek çok kez bu nedenle gösterilen tepkiyle karşılaşır. Dava, Atticus ve çocukların üzerindeki Maycomb baskısı eşliğinde yürür. Atticus dava boyunca suçu desteklediği ileri sürülen şeylerin gerçeği yansıtmadıklarını, delil niteliği taşımamaları gerektiğini ortaya koymaya çalışır. Okur bir yandan davayı izleyip davanın kendisinin gösterdikleri ve öğrettiklerinin muhatabı olurken, bir yandan da kendini Scout

ihtiyaç duyulduğunu gösteren, 1960'ların ilk en iyi filmi" olduğunu belirten kısa bir değerlendirmesi için bkz. John Jay Jr. Osborn, "Atticus Finch—The End of Honor: A Discussion of *To Kill a Mockingbird*", *University of San Francisco Law Review*, Vol. 30, 1996, p. 1139-1142.

ve Jem'in babalarıyla olan ilişkileri izleğinde kişinin eyleminin değeri üzerine düşünürken bulur.

Esere ilişkin bir hatırlatma olması bakımından sunulan bu kısa özeti ardından, hukukçunun işi üzerine yürütülecek bir tartışma çerçevesinde ele alınmak üzere bu romanın seçilme nedeni şu şekilde dile getirilebilir: *Bülbülü Öldürmek*, değerli bir edebiyat eseri olmasının yanı sıra^[9], değer felsefesi alanı içerisinde önemli bir yer tutan değerlendirme etkinliğinin, hangi türlerde gerçekleşebileceğine dair, özellikle aşağıda üzerinde durulacak iki tarz değerlendirmenin –elbette bu değerlendirmelerin sonuçlarının da– görülmesini kolaylaştıran bir yapıttır. Bu sayede ayrıca kişinin eyleminin değeri ve etkileri üzerine de düşünme imkânı vermektedir.^[10] Romanda her bir kişinin yaptığı değerlendirmelerin o kişinin kendi yaşamındaki bazı sonuçlarını görmek mümkündür –tıpkı bizlerin değerlendirmelerimizin sonuçlarıyla şu ya da bu şekilde karşı karşıya kaldığımız, bunlarla hesaplaşmakta olduğumuz gibi. Bu çalışmada tartışmanın odağını

[9] Kuçuradi, sanat eserlerinin değerlendirilmesi meselesi üzerinde dururken önemli bir ayrıma, bir yapıtın değerli olması ile başarılı olması arasındaki ayrıma dikkatimizi çekmektedir. Buna göre sanat eserinin değerlendirilmesi açısından eseri anlama ve o yapıtın değerini ortaya koyma – ki bu, yapıtın “yeni”liğini göstermek veya yapıtın kendi alanındaki yerini göstermek için o yapıtın başka yapıtlarla karşılaştırılmasını da gerektiren bir adımdır–adımlarını izleyen bir üçüncü adıma ihtiyaç vardır. Bu üçüncü adım, değerlerin, özellikle de etik değerlerin felsefi bilgisini gerektiren, söz konusu yapıtın yaratımının insan için, dünya için anlamının ne olduğunu göstermeyi içeren adımdır. (Bkz. Kuçuradi, “Değer, Değerler ve Yazın, s. 95-97.)

[10] *Bülbülü Öldürmek* özellikle ırkçılık, ayrımcılık, eşitlik, insan hakları tartışmaları açısından yardımcı kaynak olarak kendisine sıkça göndermelerde bulunulan bir eserdir. Romanın ana kahramanlarından avukat Atticus Finch'in en azından bu eserde ve yaşadığı dönemin koşullarında bir Afro-Amerikan'ın savunmasını üstlendiği mesleki faaliyetindeki duruşu sebebiyle, genç hukukçulara ilham veren bir rol model olduğunu dile getiren çalışmalar üretilmeye devam edilmektedir. (Bir örneği için bkz. Jonathan A. Rapping, “It’s a Sin to Kill a Mockingbird: The Need for Idealism in the Legal Profession, *Michigan Law Review*, Vol. 114, 2016, p. 847-865.) Bununla birlikte son yıllarda Amerika’da bazı eyaletlerde, eserde kullanılan dilin –özellikle eserde Türkçe’de ‘zenci’ ile karşılanan ‘negro’ sözcüğü geçiyor oluşunun– insanları rahatsız ettiği, aynı şeylerin başka kitaplar aracılığıyla da öğretilebileceği iddiasıyla kitabın okullarda zorunlu okuma listelerinden çıkarılması gündeme gelmiştir. (Bir örneği için bkz. “To Kill a Mockingbird by Harper Lee taken off Mississippi school reading list”, <https://www.theguardian.com/books/2017/oct/14/to-kill-a-mockingbird-harper-lee-mississippi-school-reading-list>, Erişim Tarihi: 01.09.2018.) (Eserin ırk ayrımcılığı konusunda ileri sürüldüğü gibi güçlü bir eser olmadığını ve neden referans kitaplar arasında gösterilmemesi gerektiğini Lee'nin yayımlanan iki eserini de eleştirerek ortaya koyan bir değerlendirme için bkz. Naa Baako Ako-Adjei, “Why It’s Time Schools Stopped Teaching *To Kill a Mockingbird*”, *Transition*, No. 122, 2017, p. 182-200.

oluşturması planlanan değerlendirme etkinliği için örnekler, hem eserdeki gündelik yaşamdan kesitlerden, hem de romanın bir insan hakları sorunu çerçevesinde incelenmesine de zemin teşkil eden, ceza davasına ilişkin yargılama faaliyeti içerisinde gerçekleşen eylemlerden seçilmiştir. Bu faaliyetin bir parçası olan Avukat Atticus'un eylemleri de işte burada, kişiden gelen belirleyicilerin bir olanak olan doğru değerlendirmeye etkisini, bu yolla da etik haklar olarak insan haklarının hayata geçirilebilmesine, dolayısıyla adaletin gerçekleşmesine katkısını örneklendirmesi bakımından, hukuki akıl yürütmeler üzerine yapılan tartışmalar için faydalı olabileceği düşünülerek ortaya konmaya çalışılacaktır.^[11]

a. Değer Biçme

Değerlendirme türlerinden biri, değer yargılarına bağlı olarak gerçekleştirilen değer biçmedir.^[12] Değer yargıları, yüklemeleri farklı kültürlere göre başkalık gösterebilecek nitelikteki (iyi-kötü, güzel-çirkin v.b. olan) yargılardır.^[13] Değişik ve değişken olan değer yargılarının bu farklılıklarından dolayı, bunlara dayalı olarak yapılan değerlendirmelere bakıldığında, bir şeyin değerinin görelî olduğu sonucuna varılır.

Değer biçmede değerlendirmeden, değerlendirilen şeyin değerini göstermek değil de, geçerli ilkeler, kurallar, normlar bakımından onu nitelendirmek

[11] Harper Lee, 2015 yılında yayımlanan ve Türkçe'ye *Tesbih Ağacının Gölgesinde* (*Go Set a Watchman*) olarak çevrilen ikinci kitabının okuyucusuyla buluşmasının hemen ertesinde, 2016 yılında hayatını kaybetmiştir. (İlkinci kitabın yayımlanma sürecinin detayları; Lee'nin ikinci kitabının yayımlanması için gerçekten onayı olup olmadığı yönündeki aktüel tartışmalar ile bu ikinci kitabın aslında Bülbülü Öldürmek'ten önce yazıldığı; fakat yayıncının bu eseri reddetmesi sebebiyle Lee'nin Bülbülü Öldürmek'i kaleme aldığı bilgisi için bkz. Daniel J. Morrissey, "Where Have You Gone, Atticus Finch?", *Gonzana University School of Law- Legal Studies Research Papers*, No: 2016-10, 2015, p. 2., Derek Fincham, "Is Go Set A Watchman Authentic?", *Cumberland Law Review*, Vol. 47/1, 2016, s. 45-52. Ayrıca bkz. Ed Pilkington, "Go Set a Watchman: mystery of Harper Lee manuscript discovery deepens", <https://www.theguardian.com/books/2015/jul/02/harper-lee-go-set-a-watchman-manuscript-discovery>, Erişim Tarihi: 01.09.2018.) Bu çalışmada sadece *Bülbülü Öldürmek* ve bu eserde çizilen karakterler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır ve eserler arasında sıklıkla yapılan bir karşılaştırmaya gidilmeyecektir; ancak konu ve karakterler arasındaki bağlantı nedeniyle, ikinci kitabın yayımlanmasının, sadece edebiyat çevrelerinin değil, *Bülbülü Öldürmek* aracılığıyla yapılan etik ve insan hakları alanındaki çalışmaların da gündemine düştüğünü belirtmek gerekmektedir.

[12] Bkz. Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 28-31.

[13] Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 29.

anlaşılır.^[14] Bu nitelendirmeler nitelendirmeyi yapanın benimsemiş olduğu değer yargılarına göre şekillenirler. Eserde Maycomb kasabası bu türden değer biçmelerin örnekleri bakımından adeta bir vahadır. Örneğin Maycomb'da kasabalılara benzememek, iyi-kötüyü belirlerken bir kriter olarak karşımıza çıkar. Kasaba sakinlerinden Radleyler kasabada sevilen insanlardır, “ancak kendi içlerine kapanmak gibi Maycomb'da asla bağışlanmayacak bir şey” yapmaktadırlar. Kasabadaki kiliseye gitmek yerine ibadetlerini evde yaparlar. Bayan Radley komşularına pek ender gider, hiçbir dini toplantıya da katılmaz.^[15]

Maycomb kasabası sakinlerinden Bayan Dubose'un, Atticus'un Tom Morrison'un avukatlığını üstlenmesi nedeniyle Scout ve Jem'e söylenirken dile getirdikleri, Atticus'un yetiştiği çevrenin beklentilerinden başka türlü davranmasına gösterilen bir tepki olarak, “kötüye” işaret etme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bayan Dubose'a göre Finch ailesine mensup biri olarak Atticus, kendi yetişme tarzına uygun davranmamaktadır, bu nedenle de “avukatlığını yaptığı o zencilerden, o beş para etmez adamlardan daha hırslı değil”dir.^[16]

Eserde Barber kız kardeşlerin yaşadıkları, ön yargılar, değer biçmeler ve birtakım dayanaksız kabullerin, yapılan değerlendirmeyi ne şekilde belirlediğini göstermesi bakımından, değer biçme çerçevesi içerisinde ele alınabilir. Bir Cadılar Bayramı şakası yapmak isteyen Maycomblu çocuklar, kasabalılardan Sarah ve Francis isimli iki kardeşin uyuduğu esnada salonlarına girerler. Bulabildikleri bütün mobilyaları kız kardeşlerin evinin bodrumuna saklarlar. Ertesi sabah kasaba, faili çoktan teşhis etmiş, aslında kulakları da pek iyi duymayan iki kardeşin feryatlarıyla çınlar. İddia ettiklerine göre iki kardeş ön kapıya bir kamyon dayandığından, at gibi küt küt yürüdüklerini duyduklarını haykırdıkları soyguncuların kim olduklarından da emindirler, birkaç gün önce kasabaya gelen gezici kürk satıcısı “kapkara Suriyeliler”. İz sürüp hırsızları yakalaması için getirilen tazılar dönüp dolaşıp aynı evin bodrum kapısında havlarlar ve gerçek böylece ortaya çıkar.^[17]

Namus, şeref, iffete ilişkin değer yargılarıyla içeriklendirilen ve neyi dile getirdikleri hesap edilerek kullanılmadıklarında, değer harcayan eylemlerin sorumlusu görülen bu kavramlardan bir tanesi eserde, değer biçmeye örnek olacak şekilde çocuklar Calpurnia ile “siyah”ların kilisesine gittiklerinde vaazdaki

[14] Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 28.

[15] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 15.

[16] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 131.

[17] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 318-319.

“ıffetsiz kadın” vurgusuyla Scout’ın dikkatini çeker.^[18] Eserde benzer bir değer biçmeyi, “kötü” saymayı ve buna göre değerlendirmeyi, romanın kahramanlarından Scout’un karşı karşıya kaldıkları üzerinden ve toplumsal cinsiyet algısını gösteren kabuller aracılığıyla da okuruz.^[19]

“Siyah”ların kötü, güvenilmez, tehlikeli olduğu ön yargıları sonucuyla varılan değer biçme örnekleri eserin pek çok yerinde dikkati çeker. Örneğin bir kasaba sakinine göre onlar [“siyahlar”], “iyice azıtlı kırsal bölgede yaşayan ve ülkeyi yönetenlerin hiç umursamadıkları herkesin ırzına geçebilirler.”^[20] Bu kabuller ve değer biçmeler eserde Atticus’un evinden yükselen seslerin içerisinde de görülmektedir. Değer bilgisine sahip değilseniz, değer biçmeler incitcidir, katlanılması imkânsız hale getirir yaşamımızı. Tıpkı Scout’un Alexandra Halasının içini kemiren hisler gibi çaresiz bırakır bizleri. Bu hislerin dile getirdiği biçimiyle “zenci hayranı” olmak, her ne demekse^[21], katlanılmaz bir şeydir ve Atticus bu özelliğiyle ailesinin üyelerini kasaba sokaklarında insan içine çıkamaz hale getirmiştir.

[18] “...Rahip Sykes hastalar ve acı çekenler için Tanrı’dan yardım diledi, bizim kilisemizde de aynı şey yapılırdı ancak rahip Sykes, Yüce Tanrı’nın dikkatini bazı özel durumlara çekti. Vaazi açıkça bir suç duyurusuydu, arkasındaki duvarda yazan özlü sözün sade bir şekilde ilanıydı: Sarhoş edici içkilerin, kumarın ve tuhaf kadınların kötülüklerine karşı sürüsünü uyardı. Kaçak içki satanlar bölgede yeterince sorun yaratmışlardı ama kadınlar daha kötüydü. Kendi kilisemde tanık olduğum gibi yine burada da bütün din adamlarının Kadınların İffetsizliği öğretisini takıntı haline getirdiklerine tanık oldum.” (Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 153-154.)

[19] “Alexandra Hala benim giyim kuşamıma takmıştı. Pantolon giydiğim sürece kibar bir hanım olamazdım: elbise giydiğim zaman bir şey yapmadığımı söyledim, o da pantolon giymeyi gerektiren şeyler yapmazsın, olur biter, dedi. Alexandra Hala’nın yapmamı istediği şeyler arasında küçük fırınlarla, çay takımlarıyla oynamak, doğduğum zaman armağan ettiği inci kolyeyi takmak vardı; ayrıca babamın yalnızlık hayatında bir güneş ışığı olmalıydım. Pantolon giyerek de bir güneş ışığı olunabileceğini söylediğim zaman halam, insanın bir güneş ışığı gibi davranmak zorunda olduğunu belirtti, iyi bir insan olarak doğmuş ama giderek her yıl biraz daha kötü biri olmuştum. Duygularımı incitiyor, beni sinirlendiriyordu ama bu konuyu Atticus’a sorduğumda ailede yeterince güneş ışığının bulunduğunu ve aldırmanmamı söyledi, nasıl davranmam gerektiği konusunda pek ilgilenmiyordu.”

(Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 105.)

[20] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 171.

[21] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 107. Bu soru romanın kahramanlarından Scout’un da zihnini meşgul etmektedir ve eserde Atticus ve Scout arasında geçen bir diyalogla aşağıdaki şekilde karşımıza çıkar:

“... “Zenci hayranı tam olarak ne demek?”

Atticus’un suratu ciddileşti. “Birisi size böyle bir şey mi dedi?”

Bazı genellemelerin ardında da değer biçmelerin varlığı görülebilir. Değişik ve değişken ön kabuller ulaşılan sonucu belirlerler. Eserde örneğini gördüğümüz şekliyle, bazı ailelerin sahip olduğuna inanılan “hastalıklı damarlar”, kişinin kendisinden gelen belirleyicilerin kolaylıkla önüne geçebilirler örneğin.^[22]

Yukarıda tamamen eserdeki gündelik hayattan seçilen sınırlı sayıda örnekle gösterilmeye çalışılan değer biçmeler, kimi zaman hukuktaki akıl yürütmelerin belirli bir kısmını da etkilediğini gözlemleyebileceğimiz değer biçmelerdir. Bu türden değer biçmelere, türetim kaynağındaki değer yargıları aracılığıyla

“Hayır, babacım, Bayan Dubose senin için söylüyor bunu. Her öğleden sonra bunu söyleyerek ısınma hareketlerine başlıyor. Geçen Noel’de Francis de aynı şeyi söylemişti, ilk kez o zaman duydum.”

“Bu yüzden mi onun üzerine saldırdın?” dedi Atticus.

“Evet...”

“O zaman neden bana ne demek olduğunu soruyorsun?”

Beni asıl kızdıran şeyin Francis’in söyleyiş tarzı olduğunu Atticus’a söylemeye çalıştım. “Sümüklü falan dermiş gibi söyledi bunu.”

“Scout,” dedi Atticus, “zenci hayranı, ‘sümüklü’ gibi hiçbir anlamı olmayan deyimlerden biridir. Açıklaması çok zor; beş para etmez, cahil adamlar bir insanın zencileri kendilerinden üstün gördüğünü düşündükleri zaman söylerler bunu. Birini bayağı, çirkin bir etiketle yaftalamak isteyen bizim gibi bazı insanlar yüzünden bu deyim dilimize girdi.”

“Yani sen o zaman gerçekten bir zenci hayranı değilsin, öyle mi?”

“Niye olmayayım? Ben herkesi sevmek için elimden geleni yapıyorum... bazen açıklamakta zorlanıyorum; bak yavrum, birinin kötü olduğunu düşündüğü bir şeyle seni nitelendirme hiçbir zaman hakaret değildir. O kişinin ne kadar zavallı olduğunu gösterir sana, seni incitmez. Yani Bayan Dubose’un canını sıkmasına izin verme. Zaten onun kendi derdi kendine yeter.” (Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 139-140.)

[22] “Alexandra Hala, genç Sam Merriweather’ın intiharından çıkan ahlâk dersinin altını çizirken, bu intihara ailedeki hastalıklı bir damarın yol açtığını söylemişti. Sözelimi, on altı yaşında bir kız koroda kıkırdamaya görsün, “İşte görüyorsunuz, bütün Penfield kadınları böyle hoppadır,” derdi. Öyle görünüyordu ki Maycomb’daki herkeste bir Damar vardı: İçkicilik Damarı, Kumarcılık Damarı, Kötülük Damarı, Gülünçlük Damarı.

...Onun kalıtım takıntısını hiç anlamıyordum. Bende şöyle bir izlenim doğmuştu: Üstün nitelikli aileler sahip oldukları sağduyuyla yapabilecekleri en iyi şeyi yaptılar ama Alexandra Hala, biraz dolambaçlı yoldan ifade etse de, bir ailenin bir toprak parçasının üzerinde ne kadar uzun süredir çöreklenmiş oturuyorsa o kadar iyi olduğu düşüncesindeydi.” (Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 164 -165.)

bir hukuk normunda ^[23] ya da bir mahkeme kararının gerekçesinde de ^[24] rastlanabilmektedir.

b. Değer Atfetme

İkinci tür değerlendirme tarzında, değerlendirilenin değerini belirleme, değerlendirmede bulunanın kendisinden kaynaklanan çeşitli nedenlerden etkilenerek gerçekleşmektedir. Değer atfetme olarak ifade ettiği bu türden değerlendirme için Kuçuradi şunları söylemektedir:

“Bir eyleme değer atfetme, değerlendirenin o eylemi, kendisiyle rastlantısal özel ilgisinden –kendi özel koşullarıyla ilgisinden– dolayı değerli-değersiz (iyi-kötü) sayması olarak karşımıza çıkar.

Bu bir eylemin, onu değerlendirenle ilgili sonuçları açısından değerlendirilmesidir: eylemin değerlendirene sağladığı yarar ya da yol açtığı zarar, eylemin değeri olarak eyleme a t f e d i l i r.” ^[25]

Eserde Atticus’un oğlu Jem’e hediye ettiği saatin onun için anlamı; ya da Radley’lerin oğlunun ağaç kovuğuna çocuklar için bıraktığı hediyeler; kasaba sakinlerinden Bayan Dubose’un ölümünün ardından çocuklara bıraktığı şekerlemeler ve kopardığı çiçeklerin öğrettiği her şeyi Jem’in avucuna sığdıran, yine Bayan Dubose’dan Jem’e kalan tek bir kamelya çiçeğinin Jem için değeri, hep değer atfetmeler olarak görülebilir. O ilişkinin kendi örüntülerinin tortusu bu nesnelere işlemiştir. Ağaç kovuğundaki saat “bozuk bir saat” olmaktan, eski bir nişan “bir metal parçası” olmaktan, bir kamelya çiçeği “ertesi gün solacak bir dal çiçek” olmaktan çıkmıştır. Bu nesnelere ve onlar aracılığıyla ulaşılan değerlendirmelerin her biri, dokunduğu kişinin yaşamına bağlı ve bağımlı değeriyle var olurlar.

Değer atfetmeler, yukarıda eserden seçilen örneklerde görüleceği üzere, her zaman değer harcayan sonuçlar doğurmazlar, ancak değerlendirilenin değerini

[23] Şu an yürürlükte olmayan 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 453. maddesinde yer alan ve “öldürme fiilinin şerefini kurtarmak saikiyle yeni doğmuş bulunan çocuğa karşı işlenmiş” olması halinde faile daha az ceza verilmesini öngören düzenleme bu şekilde türetilen bir norm olarak örnek verilebilir.

[24] “Toplumsal ahlak”ın gerekçedeki argümanları belirlediği kararların pek çoğu bu türden değer biçme örneklerini barındırır. Bir örneği için bkz. Anayasa Mahkemesi 12.01.1989 tarih ve E. 1988/4, K.1989/3 sayılı kararı, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, Sayı 25, s. 3-24.

[25] Kuçuradi, *Etik*, s. 18.

görmeye yardımcı olamayacakları gibi, değer harcama olasılıkları da bulunan ezbere değerlendirmelere götürebilirler. Söz konusu olan kişi-kişi ilişkisinde bir eyleme değer atfetme ise, doğru değerlendirmenin ilk adımının, eylemin nedenlerini anlamının, gözden kaçırıldığı görülür.^[26] Bu türden değerlendirmede:

“...değerlendirmedeki ilk adım atlanarak, yani eylemin nedenlerine bakılmaksızın, o eylemin değ er l e n d i r e n i ç i n rastlantı sonucu doğurduğu yarar ya da zarar, yani eylemin bir dolaylı etkisi, değerlilik ölçüsü olarak kullanılıyor, bir özel değer yargısında bulunuluyor, sonra da bu özel değer yargısı eylemin özelliği olarak –“değeri” olarak– eyleme atfediliyor.

Böylece, bir eyleme değer atfetme, eylemden kopuk, ezbere bir değerlendirme oluyor; yani bir eylemin kendisi bakımından rastlantısal etkilerinden bir tanesinin sonucu olarak değerlendirenin yaşadığı bir değerlilik ya da değersizlik yaşantısının, o eyleme değeri olarak yansıtılması oluyor.”^[27]

Bu şekilde gerçekleşen bir değerlendirme, değerlendirilenin değerinin, değerlendiren kişiden kaynaklanan şeylerden bağımsız şekilde ortaya konamaması sonucunu doğurması bakımından ezbere gerçekleşmektedir.

c. Doğru/Yanlış Değerlendirme

“Değer yargılarından veya çıkarlarından/kişisel bağlardan bağımsız şekilde değerlendirme imkânı var mıdır?” sorusuna verilecek olumlu yanıt, bizi üçüncü türden bir değerlendirmeyi incelemeye götürmektedir. Bir kişinin eylemini doğru değerlendirmek için –ki ancak bu yolla değerlendirilen şeyin değerinin bilgisine ulaşılabilecek, dolayısıyla değerlendirme etkinliğinin amacı gerçekleştirilebilir– izlenmesi gereken adımları şu şekilde sıralamak mümkündür: anlama, eylemin değerini görme (benzer eylem olanakları arasındaki yerini bulma), insanın değeri ile, eylemin insan dünyası için neyi ifade ettiğiyle bağlantı kurma.^[28]

Bülbülü Öldürmek doğru/yanlış değerlendirmeye ilişkin yukarıda değinilen adımları incelemeye imkân veren örneklerden çok sayıda içermektedir. Aşağıda bu örneklerden bazılarına yer verilecektir.

İlk adım olarak dile getirilen anlama, eylemde bulunan kişinin ne türden değerlendirmelerde bulunduğunu görmemizi sağlamaktadır. Ne tarz değerlendirmelerde bulunulduğunu anlamaya ek olarak yaşantıyı, hangi amacı

[26] Kuçuradi, *Etik*, s. 18.

[27] Kuçuradi, *Etik*, s. 18.

[28] Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 16-17.

gerçekleştirmek üzere eylemde bulunulduğunu da görürüz bu adımda. Dolayısıyla anlama aşaması, doğru değerlendirmenin ana oluşturucularının görüldüğü bir aşama olmaktadır.

Atticus yargılama sırasında jürinin, gerçekleştiği iddia edilen “eylemi” anlamasını sağlamaya çalışmaktadır. Tecavüzü kanıtlayabilecek somut delillerden birisi bir doktor raporu olabilir, bunun olup olmadığını öğrenmek için gayret gösterir. Çünkü ancak böylece konusu tecavüz olan bir ceza yargılamasının ana sorusu olan “tecavüz gerçekleşmiş mi?” sorusuna bilgiye dayalı bir yanıt verebilmek mümkün olabilecektir. Bunun için sorgunun bir kısmını, öncelikle, böylesi bir rapor alınıp alınmadığını soruşturmaya ayırır ve bir doktor çağırılmadığını “anlar”.^[29]

Anlama faaliyeti yargılama boyunca sürer. Eser açısından sıradaki anlama faaliyeti, atılı suçun sanık tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğini “anlama”ya ilişkin olandır. Atticus, çapraz sorguda bunu da jüriye göstermek için çabalar. Mayella Ewell’in yaralarının nasıl yaralar olduğunu sorgular örneğin, bu yaraların yeri dikkatle incelenince *anlaşılacaktır* ki yaralayan kişi çok büyük bir olasılıkla solaktır.^[30]

Eserde anlamak ve jürinin “anlama” sını sağlamak için atılan adımlar Atticus’un düğümü çözmeye yardım edecek ilmekleri yakalamasına imkân vermektedirler. Mahkeme salonunda olan herkesin değerlendirmesine yardım edecek bir “anlama”ya yarayabilecek ilmeklerdir bunlar. Şikayetçi babanın sorgusu sırasında, Atticus ondan bir şeyler yazmasını isteyerek bu kişinin sol elini de sağ eli gibi kullanabildiğini jüriye gösterecektir.^[31] Bu tespit yargılamayı doğrudan etkileyen bir soru işaretine de sebep olmuştur. Sorunun yanıtı mahkeme salonunda, Thomas Robinson sanık olarak yemin etmek üzere elini İncil’e uzattığında açıklığa kavuşacaktır. “İşe yaramaz” sol el, Robinson denedikçe üzerine uzandığı İncil’den sıyrılıp düşecektir ve okur, jüriyle beraber, sanığın geçirdiği bir kaza sonrası sol elini kullanmadığını *anlayacaktır*.^[32]

Bir eylemin değerlendirilmesinin ikinci adımı söz konusu eylemin değerini, yani başka eylem olanakları arasındaki, benzerleri arasındaki yerini görmektir.^[33] Bu adım, gerçekleştirilmiş eylemler ile başka benzer eylemlerin ya da gerçekleştirilmesi muhtemel eylemlerin karşılaştırıldığı adımdır. Bu ikinci adımda,

[29] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 211-212.

[30] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 212-213.

[31] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 223-225.

[32] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 240.

[33] Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 16-17.

değerlendirilen eylemin özelliği, kendine özgü yanı görülür. Tekrar etmek gerekirse, eylemin değerinin, “kendi alanı veya benzerleri arasındaki yeri”nin görüldüğü aşamadır bu.^[34]

Aşağıda eserden farklı bağlamlarda karşımıza çıkan değişik eylem olanaklarından örnekler seçilmiştir.

Eserdeki Tom gibi bazen çeşitli sebeplerle başka türlü eylemlerde bulunuruz. Herhangi bir suç işlemediğini bile bile, kendini kalmak yerine kaçmak zorunda hisseden Tom’un yaptığı gibi.^[35]

Bir davayı kabul edip etmemek son kertede avukatların iradesine bırakılmıştır. Belirli koşullarda zorunlu müdafilikten dahi çekilme hakkı bulunmaktadır. Atticus avukatlık yapıp yapmamak arasında kalınabilecek bir durumda sanık Tom Robinson’un savunmasını üstlenmeyi seçmiştir.^[36] Atticus bu seçiminin gerekçesini şöyle ifade eder: “...bu adam, destekleyici herhangi bir kanıt olmadan cezası ölüm olan bir suçla suçlanıyor ve şu anda ölümlle yargılanmakta...”^[37]

[34] Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 26. Değer sözcüğü Türkçe’de olumlu bir çağrışımla yüklü olarak anlaşılabilir. Oysa buradaki değer “yükü” olmayan bir anlam taşır. (Bkz. Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.26.) Bu karıştırma özellikle değer atfettiğimiz durumlarda belirgin şekilde görülebilir. Çünkü değerlendiren, değerlendirdiği şeyle aralarındaki özel ilişkiden dolayı bir değer atfediyorsa, yalnız atfeden için o şeyi değerli yapacak şekilde, bu olumlu bir anlam taşımaktadır. Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 27.) Elbette burada bir şeyin “değer”i ile “değerliliği” arasındaki ayrımı da göz ardı etmemek gerekir. (Bkz. Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 26-27.)

[35] Eserde sanığın sorgulanması sırasında, neden kalmak yerine kaçmayı tercih ettiğini şu diyalog aracılığıyla öğreniriz:

“...“Bu konuda bu kadar dürüstsen, neden o kadar hızlı koşun?”

“Çok korktuğumu söylüyorum, efem.”

“Eğer vicdanın rahattıysa, neden o kadar korktun?”

“Daha önce söyledim ya, bir zencinin böyle...zor bir duruma düşmesi tehlikeliydi.”

“Ama sen zor durumda değildin. Bayan Mayella’ya direndiğini söyledin ifadende. Senin gibi koca bir zenciye kızın yaralayacağından çok korktuğun için mi kaçtın?”

“Hayır efem, şimdiki gibi mahkemeye çıkmaktan korktum ben.”

“Tutuklanmaktan mı korktun, yaptığın şeyi kabullenmek zorunda kalmaktan mı?”

“Hayır efem, yapmadığım şeyi kabullenmek zorunda kalmaktan.” (Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 249-250.)

[36] Davayı daha az tecrübeli bir avukatın değil de Atticus’un üstlenmesini sağlamayı seçen yargıcın yaptığı da iki eylem olanağından birisinin seçilmesine örnek olmuştur.

[37] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 254.

Buraya kadar doğru değerlendirmenin iki adımı üzerinde durulmuştur. Öncelikle bir eylemi anlar, sonrasında onun başka eylem olanakları arasında nasıl bir yerde durduğunu görürüz. Bir eylemi doğru değerlendirmenin son adımı ise bir kişinin tek bir eyleminin değeri ile insan dünyasına kattıkları arasında bağlantı kurarak, bu eylemin değerliliği/değersizliği hakkında belirlemede bulunduğumuz adımdır. İnsan dünyasına kattıklarıyla bağlantı kurmakla kastedilen, insanın değeri ile, insana özgü olanakların ürünü olan başarılar ile bağlantı kurmaktır. Burada akıllara insanın olanakları ile ne kastedildiği gelebilecektir. Bizi diğer canlılardan ayıran insana özgü etkinlikler, yaşamımıza katılan etik değerler (sevgi, dürüstlük, güven gibi) bunlara örnek olarak belirtilebilir. Atticus doğru değerlendirmenin izlemiş olduğu diğer adımlarından elde ettiği sonuçları da hesaba katarak, bu bağı savunmasının çeşitli aşamalarında jürinin dikkatine sunmaya gayret eder:

“...Atticus jüriye seslenen konuşmasının yarısına gelmişti...”

...“Baylar” diyordu, “kısa keseceğim, ama zamanımın geri kalanını bu davanın zor bir dava olmadığını sizlere hatırlatmaya harcayacağım, birtakım karmakarışık gerçekleri ince eleyip sık dokumanızı gerektiren bir dava değil bu, yeter ki davalının suçluluğu konusunda hiçbir kuşkunuz kalmamasın. Her şeyden önce böyle bir davanın açılmaması gerekirdi. Siyahla beyaz kadar açık bir dava bu.

Mahkeme, Tom Robinson’ın davaya konu olan suçu işlediğini gösteren en küçük tıbbi bir kanıt ortaya koyamadı. Bunun yerine iki tanığın ifadelerine dayanmakla yetindi, bu iki tanığın ifadeleriye çapraz sorgulama sırasında ciddi şekilde kuşkulu hale geldiği gibi davalı tarafından da reddedildi. Davalı suçlu değildir ama bu salonda bir suçlu vardır.

Mahkemenin en baş tanıkları olan kişilere yalnızca acıyorum ama bu duygum bir adamın hayatını tehlikeye atan o kızı da kapsıyor çünkü o kendi suçundan kurtulmak için bunu yapıyor.

...

Bizler bunun başlı başına bir yalan, Baylar, Tom Robinson’ın derisi kadar kara bir yalan olduğunu biliyoruz, size göstermek zorunda olmadığım bir yalan. Gerçeği biliyorsunuz, gerçek şudur: Bazı zenciler yalan söyler, bazı zenciler ahlaksızdır... Ama bu her türlü insan soyu için geçerlidir, belli bir insan soyu için değil...”^[38]

[38] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 256-258. (Koyultmalar bana aittir.)

Atticus aracılığıyla yargılamadan ne beklediğimizi, bir hukuk yargılamasını neden önemsedüğimizi de düşünme fırsatı buluruz. Acaba avukat neden güvenmektedir mahkemelere? “Neyi gerçekleştirmesi bekleniyor da tüm kusurlarına rağmen önemseniyor, değerli görülüyor hukuk kurumu?” sorusunu sordurur roman kahramanı. Bir çapraz sorgunun ardından jüriye “ulaşmaya” çalışan Atticus’un şu sözleri bu bakımdan önemli görünmektedir:

“...Hepimiz biliyoruz ki, bazı insanların bizi inandırmaya çalıştıkları gibi insanlar eşit yaratılmamıştır...bazıları ötekilere göre daha zekidir, bazı insanlar doğuştan kazanılmış daha fazla olanağa sahiptir, bazı insanlar ötekilere göre daha fazla para kazanır, bazı kadınlar başka kadınlara göre daha iyi kek yapar...bazı insanlar pek çok başka insanın normal kapsama alanı içine girmeyen yeteneklere sahiptir.

Ama bu ülkede insanlar ancak bir tek durumda eşit yaratılmış kişiler haline gelirler –bir yoksulu Rockefeller Ailesi’nin bir ferdiyle, bir budalayla Einstein ile, cahil bir kişiyi bir kolej müdürüyle eşit gören bir tek kurum vardır. Bu kurum da, Baylar, hukuk kurumudur. Birleşik Amerika’nın Yüksek Mahkemesi gibi ya da ülkenin en basit herhangi bir Sulh Ceza Mahkemesi gibi, ya da sizin de hizmet verdiğiniz bu onurlu mahkeme gibi. İnsanlarca kurulmuş bütün kurumlar gibi bunların da kusurları vardır ama bizim ülkemizde mahkemeler insanlar arasında en üst düzeyde eşitliğin gözetildiği kurumlardır, bizim mahkemelerimiz açısından insanlar eşit yaratılmıştır.

Mahkemelerimizin dürüstlüğüne ve jüri sistemine fazlaca inanan bir idealist değilim –bunları kusursuz bulduğumu söyleyemem, benim açımdan somut ve işleyen bir gerçekliktir. Baylar, mahkeme bu jüride yer alan ve karşımda oturan sizlerin tek tek hiçbirinizden daha iyi değildir. Bir jüri ne kadar güvenilirse mahkeme de o kadar güvenilirdir, jüriyi oluşturan insanlar ne kadar güvenilirse bir jüri de o kadar güvenilirdir. Sizlerin size sunulan kanıtları öfkeye kapılmadan değerlendireceğinize, bir karara varacağınıza ve davalıyı ailesinin yanına göndereceğinize güveniyorum. Yüce Tanrı adına görevinizi yapın.”^[39]

II. Kişiden Gelen Belirleyiciler ve Doğru Değerlendirme Olanakları

Kuçuradi’nin etik görüşü içerisinde kişi ile kişi ilişkisinde bir eylemin doğru değerlendirilebilmesi için gerçekleşmesi beklenen birtakım koşullardan söz edilmektedir. Buna göre öncelikle “o eylemin içinde yapıldığı gerçeklik koşullarını

[39] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 258-259. (Koyultmalar bana aittir.)

yeterince bilmek ve eylemi yapan kişiyi yeterince tanımak” gerekmektedir.^[40] Doğru değerlendirmenin değerlendiren açısından koşulu ise değerlendiren kişinin “keskin bilme yeteneklerine sahip olması ve değerlendirme konusunda kendi kendine ya da bir başkasının yol göstericiliğiyle eğitim görmüş olmasıdır”.^[41] Değerlendiren kişiden beklenenler “çeşitli yalın ya da karmaşık yaşantı olanaklarını bilmesi”, “ana değer sorunlarıyla hesaplaşmış olması” ve “bu donanımıyla karşı karşıya olduğu eyleme bakması”dır.^[42] Bu nitelikleri taşıyan kişiler doğru değerlendirme yapabilirler ya da en azından daha az değer harcarlar.

Bu bölümde, değerlendirenin sahip olduğu özellik ve olanakların değerlendirme etkinliğinin adımlarının doğru gerçekleşmesine etkisi ele alınacaktır. Dürüst olma, sorumlu olma, güvenilir olma, hakkaniyeti gözetme, adil olma, özgür olma, etik bütünlükle eyleyebilme böylesi özellik ve olanaklara örnek gösterilebilirler. Bu sayılan olanakların bir tanesi tek başına doğru değerlendirme yapmaya çoğu zaman yetmediği gibi, kimi zaman da değerlendirme için izlenen yol doğru olmakla birlikte çeşitli sebeplerle gerçekleşemez ve sonuçta yanlış bir değerlendirmeye ulaşılabilir. Tüm bunlara rağmen, kişinin etik değerlere sahip olması doğru değerlendirmeler yapma olanağını artırır.

Hukukçunun yaptığı işte de doğru değerlendirme yapmasının sonucu olarak değer koruması olasılığı artmaktadır. Bu sayede mesleğin ifasıyla ortaya konan her ne ise (bir mahkeme kararı, türetilmiş bir norm, geliştirilmiş bir kuram v.b.) onun mesleğin amacına uygun olması sağlanabilmektedir. Burada ortaya konmak istenen, belirli kişi değerlerini ve karakter erdemlerini edindikleri alışkanlıkla yaşamlarının farklı alanlarına katabilen kişilerin, işlerini yaparken de değerlendirmenin adımlarını doğru gerçekleştirmeye daha yatkın olabildikleridir. Aşağıda, Bülbülü Öldürmek’te Atticus’un birtakım yapıp ettikleriyle örnekleri serimlenen bazı insansal olanaklar ve bunların hukuk yargılamasına etkisi bu açıdan irdelenmeye çalışılacaktır.

[40] Kuçuradi, *Etik*, s. 21. Kuçuradi, bu koşullardan ilkiyle yani “eylemin içinde yapıldığı gerçeklik koşullarıyla”, “eylemin içinde olduğu olay ve kişinin o andaki koşulları (bu olayla ilgisi, biopsişik durumu v.b.)”; “kişiyi tanımakla” ise “kişinin bilme ve yaşantı olanaklarını ve neleri ‘değerli’ olarak kabul ettiğini bilmeyi” kastettiğini belirtir. (Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 21.)

[41] Kuçuradi, *Etik*, s. 22.

[42] Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 22.

a. “Atticus sokakta neyse mahkeme salonunda da odur.”^[43]

Kişinin değerleri ve erdemleri, sadece mesleğinin icrası sırasında değil, bu alanın dışında kalan yaşamında da ezbere olmayacak şekilde hayatına katıyor oluşu, etik bakımdan doğru eyleyebileceğinin önemli işaretlerinden birisi olarak görünmektedir. Lee'nin yarattığı dünyada romanın kahramanlarından Atticus'u Maycomb'da bir evin salonunda, sokakta, mahkeme salonunda görürüz; farklı kişi, durum ve eylemler karşısındaki tutumlarına tanıklık ederiz. Lee'nin bu eserinde^[44] Atticus karakterinin ana unsurları aracılığıyla okura gösterilenler, büyük oranda, kişinin eylemlerinde etik bakımdan bütünlüklü, tutarlı oluşunun^[45], değerlendirmelerini etkileyebileceğini düşündürmektedir.^[46] Özellikle

[43] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 251.

[44] Lee'nin elli beş yıl sonra yayımlanan ikinci eserinde Atticus karakteri bu kez ırk ayrımcılığının yansıması olan bazı kabulleri onayladığını düşündüren tutumlarıyla da resmedilmektedir. (Bu kez okur, Finch ailesinin ve Maycomb'un aradan geçen yıllardan sonraki halleriyle karşı karşıya kalır. Scout (Jean Louise), yirmi altı yaşında genç bir kadın olarak New York'tan Maycomb'a ailesini ziyarete gelmiştir ve özellikle Afro-Amerikanların hakları çerçevesinde yürütülen tartışmalar içinde kasabaya, ama en çok da babası Atticus'da gözlemedikleriyle hesaplaşır. Bkz. Harper Lee, *Tespîh Ağacının Gölgesinde*, çev.: Püren Özgören, Sel Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2015.)

[45] Bütünlük (integrity) kavramı birbirinden farklı anlamlarda kullanılabilir. Örneğin nesnel söz konusu olduğunda sözcük tamlık (wholeness), eksiksizlik (intactness), saflık (purity) anlamlarına gelebilir. El değmemiş bir bölgenin bütünlüğünden (integrity) söz edilirken kalkınmadan ya da kalkınmanın olumsuz yanlarından etkilenmemiş olma anlamında bir tamlık kastedilirken; müzikal yapısı tam, eksiksiz bir eserden bahsedilirken yine bütünlük sözcüğüne başvurulabilir. (Bkz. Damian Cox, Marguerite La Caze, Michael Levine, “Integrity”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed.: Edward N. Zalta, 2017, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/integrity/>, Erişim tarihi: 01.09.2018.) Belirli bakımlardan ortaklaşan yanları olmakla birlikte, bu çalışmada sözü edilen etik bütünlükle, yargı etiği çalışmalarında kendisine yer verilen, “Bangalor Yargı Etiği İlkeleri” içerisinde de yer alan ve “doğruluk”, “dürüstlük” şeklinde de Türkçe'ye çevrilen ilkenin (integrity) dile getirdikleri aynı şey kastedilmemektedir. Bangalor Yargı Etiği İlkeleri içerisinde üçüncü sırada yer alan söz konusu ilke, yargı görevinin olması gerektiği şekilde ifası için esas alınması gereken bir ilke olarak belirtilmiştir. Yargıcın davranışlarının makul bir gözlemcinin nazarında uygun bulunacak nitelik taşıması; ayrıca davranış ve hareketlerinin, insanların, yargılamanın doğruluğuna güvenlerini destekler nitelikte olması; adaletin sağlanmasının yanı sıra, sağlandığı görüntüsünün de verilmesi gerektiği yine bu ilke çerçevesinde ilgili koddaki yer almıştır. (Bkz. The Bangalore Principles of Judicial Conduct, https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf, Erişim tarihi: 10.09.2018) İlkenin dürüstlük kavramıyla karşılaştığı çalışmadaki açıklamaları ve örnekleri için bkz. Sibel İnceoğlu, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 48-53 ve s. 88-95.

[46] Esasında *Bülbülü Öldürmek*'te, karakterinin diğer herkesin üzerinde “bir aziz gibi, erdem abidesi olarak” yükseldiği iddia edilse de (bkz. Andrew B. Ayers, “The Half-Virtuous

erdemle ilgisinde kullanıldığında kişinin karakterine ilişkin bir niteliğe işaret ettiği belirtilen^[47] etik bütünlük ile bu çalışmada kastedilen, değişik ve değişken durum ve koşullarda yaslanılacak bir mihenk taşı aradığında, değerlere ve onların bilgisine başvuran kişilerin sahip oldukları bir özelliktir; zira böyle bir bilgidен hareket edilmiyorsa, kişiler değer harcayan eylemlerini tekrarlamak bakımından da pekâlâ tutarlı olabilirler.

Belirli bir tek durumda neye, nasıl tepki verileceği, ne türden bir eylemde bulunulacağı farklılık gösterebilir, ama tereddüt yaşanan anlarda korunmaya çalışılan değerler, kişiye değerlendirmelerinde yardımcı olabilirler. Bu ölçüyü yaşamının farklı alanlarında aynı şekilde gözeten kişiler, çoğunlukla söz konusu bütünlüğe sahip kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Eserde Atticus'un

Integrity of Atticus Finch”, *Mississippi Law Journal*, Vol. 86:1, 2017, p.36.), eserin bazı bölümlerinde Atticus'un “mükemmel” olmadığını gösteren örnekler de rastlanır. Örneğin Scout'un sorusu üzerine jürilerde kadınların yer almasının [mevcut kurallar gereği] mümkün olmadığını söyleyen Atticus, kadınların jürilerde yer almaları halinde “durmadan araya gireceklerini ve –başlayan bir davanın bitip bitemeyeceğini bilemez kılacak şekilde– çok soru soracaklarını” sözlerine ekler. Lee, burada kasabadaki cinsiyetçiliğin bir örneğini de Atticus'un ağzından sunar. (İlgili kısım için bkz. Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 279.) Tom Robinson'un yargılandığı 1935 yılında Alabama eyaleti, kadınların jüri üyesi olmalarının hukuken mümkün olmadığı eyaletlerdendir. (Bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 44.) Ayers karakterin etik özelliklerini vurgularken bazı eksiklikleri olduğunu belirtmeyi ihmal etmediği çalışmasında, avukatlık faaliyeti açısından da Atticus'un eksikliklerinden örnekler ortaya koyar. (Bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 44.). Kasaba sakinlerinden Bayan Dubose'un morfin bağımlısı olduğu bilgisini çocuklarıyla paylaşmasını avukatlık meslek etiği bakımından güven değerine yönelik bir ihlal olarak gören çalışmalara yollamada bulunur. (İlgili kısım için bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 51.) Atticus karakterine yöneltilen en esaslı eleştirilerden biri, eserin sonunda yer verilen Bob Ewell'in ölümü olayında, bu ölümün aydınlatılmayıp üstünün örtülmesine göz yummasının karakterin “değerlerine ihanet ettiğini” gösteren bir örnek olduğu şeklindedir. (İlgili kısım için bkz. Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 330 ve devamı.) Mahkemedeki savunması sebebiyle Atticus'a karşı öfkeli olan Bob Ewell, bir gece Atticus'un çocuklarına saldırır ve Radley ailesinin hiç evden çıkmayan oğulları Arthur Radley, Scout ve Jem'i Ewell'in elinden kurtarır. Ewell, ölü bulunur. Kasabanın şerifi, Ewell'in kendi bıçağı üzerine düştüğünü söyler ve olayın üzerine gidilmemesi için Atticus'u ikna eder. Eser üzerine yapılan çalışmaların bazılarında, bu yapmama eylemiyle Atticus'un başta hukuk devleti olmak üzere inandığı değerlere ihanet ettiği ileri sürülmektedir. (Bu eleştiriler ve Ayers'in itirazları için bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 51-55. Ayers burada değerlerden bir vazgeçiş olmadığını, daha üstün olan değere uygun hareket etme bakımından bir değerlendirme yapıldığını dile getirir. Buna göre değerlere bağlılık anlamında tutarlı, bütünlükle eyleyen kişiler “mutlak önermeler olarak kurallara” değil de çatıştığında aralarından seçim yaptıkları değerlere bağlılık gösterirler.)

[47] Bkz. Cox, La Caze, Levine, “Integrity”, s. 1.

çocuklarıyla ilişkisinden kesitler okurken eşitliğin, adil olmanın, güvenin, sorumluluk bilincinin şekillendirdiği eylemlere tanıklık ederiz. Mahkeme salonunda ise, bu kez bir baba olarak değil de avukat rolüyle eylemler ortaya koyan roman kahramanının, savunmasını şekillendirirkenki çabasında da aynı değerlerin etkisi görülebilmektedir.^[48]

Andrew B. Ayers, *Bülbülü Öldürmek* romanında Atticus karakteri aracılığıyla iki türden bütünlük/tutarlılık (integrity) sergilendiğini ve bunlardan sadece bir tanesinin bir erdem olduğunu ileri sürer.^[49] Buna göre birinci anlamıyla sergilenen tutarlılıktan kişinin değer verdiği şeylere sadık olacak şekilde eylemlerde bulunması anlaşılırken, ikinci anlamıyla tutarlılıktan kişinin değişik sosyal rolleri ve kimlikleri arasındaki uyumu anlaşılır. Bu tür bir tutarlılığa sahip hukukçular mesleki yaşamlarındaki kendileri ile (professional selves) kişisel yaşamlarındaki kendilerini (their personal selves) tamlık ve birlik içinde bütünleştirmenin yollarını bulurlar.^[50] Hukukçu olarak deneyimledikleri kimlikleriyle diğer kimlikleri arasında (örneğin ebeveyn, yurttaş veya ahlaki kişi olarak taşıdıkları kimlikleri arasında) bir çatışma bulunmaz.^[51] Ayers, bu ikinci anlamdaki tutarlılığın bir erdemden ziyade, bir iyi olma (well-being) formu olarak değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindedir; zira ona göre, farklı rollerinden kaynaklanan kimlikleri arasındaki uyum, kişinin kendisini iyi hissettirebilir ve psikolojik sağlığın bir görünüm biçimi de olabilir; ancak bir erdem olarak övgüye değer olan bu değildir.^[52] Erdem olarak sayılması gereken, değerlere bağlı olma anlamında

[48] Eylemler açısından böylesi bir tutarlılık ve bütünlük etik bakımdan kişinin kendisiyle ilişkisinde olup bitenlerle de ilgili görünmektedir. Kuçuradi değerlendiren ile değerlendirilenin aynı insan olduğu bu etik ilişki türüyle ilgili şunları söylemektedir: “Kişinin kendisiyle ilişkisi de kendine özgü bir etik ilişkidir. Kişinin kendine yönelik eylemleri, kendine ilişkin kararları, kendine yaptığı muamele, yaşamına yön vermesi, hep bu ilişki çerçevesi içinde oluşur. Bu ilişki, aynı zamanda kişinin başkalarına yönelik eylemlerinin oluşmasında, en belirgin şekilde de bir eylemin değerini belirleyen noktalarda rol oynar.” (Kuçuradi, *Etik*, s. 149.)

[49] Bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 34.

[50] Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 34.

[51] Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 34. Ayers, Atticus karakterinin daha çok bu ikinci anlamıyla bütünlüğe sahip olması sebebiyle hukukçular ve meslek etiği üzerine çalışanlarca methedildiğini ileri sürer. Oysa yazara göre, öncelikle bir iç değer olarak bütünlük ile bir erdem olarak bütünlük şeklinde iki farklı anlamı ortaya koymak gerekmektedir. (Bu konudaki tespiti için bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 40.)

[52] Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 35. Ayers’e göre, katı bir şekilde bütünleşen kimlikleri, kişinin, bütünlüğünü korumak adına kendi kendini kandırmasına yol açabileceği gibi, önemli etik seçimleri görmekten de alıkoymayacaktır. Bu nedenle

tutarlı olmaktadır ki Atticus'un bu bakımdan da bütünlükle hareket ettiği söylenebilir. Ayers, böyle bakıldığında eserde sadece Atticus'un değil diğer başka kahramanların da bütünlüğünden söz edilmesi gerektiğini vurgular.^[53]

b. “Başka insanların yüzüne bakabilmek için ilk önce kendi yüzüme bakabilmeliyim.”^[54]

Kişi değerlerinin bir türü kişinin bilgisel yetenekleridir.^[55] Bir başka türü ise çalışmanın bu başlığı altında vurgulanmak istenen, “kişinin kendisiyle ilişkisinde edindiği belirli karakter özellikleri: ölçülü, dayanıklı, sabırlı, cesur, sorumlu olma gibi kişilik özellikleridir.”^[56] Burada özellikle üzerinde durulmak istenen, özgürlük ve cesaretle ilgisinde sorumluluk kavramı olacaktır.

Atticus işini, haksız yere suçlanan bir kişinin adil yargılanmasını sağlamaya çalışarak yapmaktadır. Bundan başka türlüünü yapmanın bir yandan kendindeki imgesine, bir yandan da çocuklarındaki imgesine zarar vereceğini düşünmektedir. Kişinin kendisi hakkındaki imgesi değer biçme ve değer atfetmelerle de belirlenebilir, bu imgenin ne şekilde içeriklendirildiğine bakılmadan ona peşinen olumlu bir anlam yüklenmesi de problemlidir. Bununla birlikte burada söz konusu vurgu, eserde, kişinin önce kendisine, sonra çevresine ve mesleğine duyduğu bir sorumluluk bilincine dikkati çekmek için yapılmıştır.

Kişinin kendi eylemini değerlendirirken –eyleminin oluşturucularını ve bunların belirleyicilerini ortaya koyup eylemin değerini ortaya koyduğu ikinci aşamadan sonra^[57]– kendine “hesap verdiği” üçüncü aşamaya geçilmektedir.

bu ikinci anlamıyla bütünlüğün etik bakımdan dezavantajlı olabileceğini iddia eder. Çünkü farklı kimlikleri arasındaki gerilimin kişi için birtakım faydaları, etik avantajları bulunduğunu düşünmektedir. Bu bakımdan kitaptaki diğer bazı kahramanların –örneğin Calpurnia'nın– kimlik çatışmaları aracılığıyla içinde yaşadıkları baskın değer sistemlerini eleştirebildiklerini, onlardan kopabildiklerini iddia eder. (Bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p.100-101.)

[53] Bkz. Ayers, “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, p. 36.

[54] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 135.

[55] Zekâ, dikkatli bakabilme, hızlı bağlantı kurabilme, güçlü bir belleğe sahip olma bunlar arasında sayılmıştır. (Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 174.)

[56] Kuçuradi, *Etik*, s. 174. Kuçuradi bu iki çeşit kişi özelliğini, kişi yaşamının bütününde rol oynayan ama eylem ve tutumlarının etik değerini doğrudan doğruya belirlemeyen özellikler olarak belirtir. Kişinin etik ilişkilerinde değer korumaya, en az değer harcanmasını sağlamaya çalışan kişinin özellikleridir, dürüst, saygılı, adil, özgür olma gibi. (Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 174-175)

[57] Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 150-151.

Kuçuradi'nin “kendine hesap verme adımı” ismini verdiği bu aşamanın doğru gerçekleştiği yerde “sorumluluk” değeri karşımıza çıkmaktadır.^[58] Bu sorumluluk kavramı, *Etik*'te şu şekilde ifadesini bulur:

“Sorumluluk ya da sorumlu olma, genellikle kişinin her çeşit etik ilişkide olduğu insanlarda insanın değerinin d o l a y l ı o l a r a k korunmasına veya zarar görmesine-harcanmasına n e d e n olması demektir. Kişi açısından pozitif belirlenmesinde sorumluluk, kişinin içinde bulunduğu ya da girdiği bir etik ilişkide, o ilişki içinde olmakla ya da o ilişkiye girmekle üstlendiği yükümlülüğün belirli koşullarda insanın değerinin korunması için yapılmasını gerektirdiği şeyi, kendisinin yapması gerektiği bilinci; negatif belirlenmesinde ise, bu yükümlülüğün yapılmasını gerektirdiği şeyi yapmayıp başka bir şey yapmış olmasının, yapabileceğini yapmamış olmasının ya da başkalarında bu değer harcanmasına göz yummasının v.b. bilinci olarak ortaya çıkar.”^[59]

Bir avukat olarak, bir baba olarak, bir işveren olarak, bir kasaba sakini olarak farklı rolleriyle karşımıza çıkan Atticus, eylemleriyle sorumluluğun gerekçesini, kime karşı sorumlu olduğunu düşünmeye de imkân sunar. Bu imkân, kişinin nasıl bir kişi olduğunun yaptığı işi belirleyişi açısından hukukta değerlendirme ve meslek etiği tartışmaları için önemli görünmektedir. Bir değeri korumak için “sorumlu olmak” ile “sorumlu duymak” olarak kişinin vicdanına karşı kendini sorumlu duyması arasındaki farka da burada dikkati çekmek gerekir.^[60] İkincisi, kendimizle ilişkimizde dahi yukarıda içeriklerinden söz edilmiş olan değer biçmelerden ve değer atfetmelerden kaynaklanabilir. Eserde kimi zaman bu ayrımın belirsizleştiğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir.^[61]

Bu başlık altında son olarak değinilebilecek bir husus ise, bir kişi değeri olarak sorumluluğun belirli bir özgürlük anlayışıyla da desteklenmesinin önemidir. “Eylemlerini oluşturan d e ğ e r l e n d i r m e l e r i n d e insan olmanın değerinin bilgisini hesaba katan, y a ş a n t ı l a r ı ve tutumları değer bilgisinden kaynaklanan inançları tarafından belirlenen, çeşitli istedikleri de anlamlarca belirlenen kişi”^[62] özgür kişi olabilmektedir.^[63] “Özgür olmaya cesaret etmek”

[58] Bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 152.

[59] Kuçuradi, *Etik*, s. 152.

[60] Bu ayrım hakkında bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 154-156.

[61] Bir örneği için Bkz. Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 134-135.

[62] Kuçuradi, *Etik*, s. 176.

[63] Özgürlüğü tür olarak insanın bir değeri, bir kişi değeri ve toplumsal bir değer olarak üç farklı şekilde ele alarak incelediği bir başka çalışmada Kuçuradi, bir kişi özelliği olarak

de bir insan olanağıdır. Bu bakımdan burada ele alınan sorumluluk, belirli bir cesareti değer bilgisiyse aydınlanan özgürlüğün hizmetine sunmak olarak da ifade edilebilir. Cesaretten ne anlaşılabilceğini ortaya koyabilmek için ise Aristoteles'in erdemler hakkında söylediklerine başvurmak mümkündür. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*'te alışkanlıkla edinilen erdemler olarak karakter erdemlerinden söz etmektedir.^[64] Aşırılığın ya da eksikliğin olmadığı bir "orta olma" ile hayata geçirilebilen bu erdemler, örneğin yiğitlik, korkaklık ile cüretkârlık arasında bir orta olmalıdır.^[65] Eserde etik, hukuki ve mesleki sorumluluğunun gereğini yerine getirmek üzere avukatın yaptıkları, cesaretin bu anlamı çerçevesinde değerlendirilebilir.

En azından ilk derece mahkemesinde istediği sonucu elde edemeyeceğini düşünen bir avukattır Atticus; fakat bu durum savunmayı gereği gibi yapmasına engel değildir. Üstelik karşı karşıya kalabileceği tehlikeler konusunda da sık sık uyarılmaktadır. Ailesi ve çocukları da kendisi kadar bu yargılamanın baskısını hissetmektedirler. Morrison'un savunmasını üstlenmesi, kasabanın çoğunluğunu karşısına almak demektir. Halkın galeyana gelerek Morrison'a zarar vermesi ihtimaline karşı hazırlıklı olmak, tutuklunun Maycomb'da bir gece daha güvenle uyuyabilmesini sağlamak için bir hapisanenin duvarı önünde nöbet tutması gerektiğinde bunu da yapacaktır.^[66]

etik özgürlük için şunları dile getirir: "Özgür kişi, yaşarken, insanlarla ilişkilerinde, yapabildiği kadar çok, doğru değerlendirmelere dayanarak ve değer bilgisini de (bu felsefi bilgiyi de) hesaba katarak eylemde bulunan kişidir. Yaşarken (olayları, ilişkide olduğu insanların eylemlerini, durumları v.b.) doğru değerlendirebilen ve yaptığı böyle değerlendirmelere dayanarak, içinde bulunduğu somut –bir defalık– koşullarda gerekeni yapan (:eylemleriyle, o b e l i r l i s o m u t k o ş u l l a r d a değer koruyan, ya da en az değer harcanmasını sağlayan) kişinin özelliğidir, etik özgürlük." (Ioanna Kuçuradi, "Özgürlük ve Kavramları", *Uludağ Konuşmaları–Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 6.)

[64] Aristoteles bunu, erdem örneklerinden hareketle şu şekilde ifade eder: "Adil şeyler yapa yapa adil insan, ölçülü davrana davrana ölçülü, yiğitçe davrana davrana da yiğit insanlar oluruz." (Bkz. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev.: Saffet Babür, Kebikeç, Ankara, 2005, s. 30.) Ayrıca düşünce ve karakter erdemleri hakkında söyledikleri için bkz. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, s. 29-43.)

[65] Bkz. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, s. 32.

[66] Bkz. Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 190-196. Ayers, kasabanın linç girişimiyle de karşı karşıya kalan Atticus'un bu eylemini değerlendirirken şunları söylemektedir: "Bu [eylem] herhangi bir meslek etiğinin yapılmasını beklediğinin ötesine geçmektedir. Avukatlar 'koruma' değildirler, ve bir müvekkilin fiziksel güvenliği de bizim mesleki sorumluluğumuzun bir parçası değildir. Dolayısıyla Atticus'un kahramanlığı *mesleki* bütünlük çerçevesinde ele alınamaz. O kişisel değerlerini savunmaktadır." (Ayers, "The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch", p. 51.)

Atticus, hayatını kaybeden komşuları Bayan Dubose hakkında çocuklarıyla konuşuyorken, cesareten söz eder. Ona göre “gerçek cesaret eli tüfekli bir adamla ilgili değildir”.^[67] Avukat olarak, bu erdemın gereğini belirli bir değer için verebileceği emeği ortaya koymakla ve bunu kasabadan dışlanmayı, kimi zaman hayatını tehlikeye atmayı göze almakla, ama bunlara ek olarak suçun sanık tarafından işlenmiş olmadığını göstermeye ve sanığın aleyhine olması muhtemel hükmü değiştirmeye çabalamakla yerine getirmektedir.

c. “İnsanların çoğu iyidir, Scout, yeter ki sen onları bir gün gör.”^[68]

İşiniz bir mahkeme salonundaki hâkim ya da avukat gibi yaptığınız değerlendirme ile bir karara varmak ya da varılmasını sağlamaksa, etik sorumluluklarınız hukuki sorumluluklarınıza da yön verirler. Bunlar çoğu zaman birbiriyle örtüşür ve işinizin gereğini oluştururlar. Ancak hakkında değerlendirmelerde bulunulan kişilerin hayatlarına “karışarak”^[69] hükmün oluşumuna katkıda bulunabilirsiniz. Burada üzerinde durulan etik sorumluluk, Gülriz Uygur’un vurguladığı “görmek” kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Uygur, belirli bir biçimde “ilgilenmek” ve Aristoteles’in *phronesis*’i aracılığıyla insanın ve adaletsizliğin görülmesi üzerinde durur.^[70] Uygur’un üzerinde durduğu “görme” kavramı, bakmanın ve algısal olarak görmenin ötesinde değer ve değerler bilgisinden hareket etmeyi gerektiren etik bir görmeye işaret etmektedir.^[71] Bu bilgiyle bakılırsa, eserde sanık Tom Morrison’ın Maycomb’da kendileriyle aynı sokakta yürüdüğü pek çok kasaba sakini ve jüri koltuğunda oturanlar tarafından “görülmediğini” söylemek hatalı olmayacaktır.

Karşımızdaki kişi kadar kendimizi de görmemiz gerektiğini dile getiren Uygur, bunu “kişi” den hareketle şu şekilde belirtmektedir:

[67] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 143-144.

[68] Lee, *Bülbülü Öldürmek*, s. 357.

[69] Yargıcın işi bakımından seyirciden ayrılmasını sağlayan bu “karışma”nın anlamı ve gerekleri için bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 124-148.

[70] Bkz. Gülriz Uygur, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, özellikle s. 25-83. Çalışmanın devamında ise hukukta adaletsiz görülmeleri ve yargıcın bu bağlamdaki faaliyeti, “görme”nin gerekleriyle bağlantılı olarak incelenmektedir.

[71] Bkz. Uygur, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, s. 28.

“...öncelikle kendimizden başlayarak yüzümüz olduğunun, kişi olduğumuzun ve karşımızda da kişilerin olduğunun farkında olmamız gerekir. Bu noktada karşımıza çıkacak soru, ‘kişi olmanın’ anlamıyla ilgilidir. Kişi olmanın anlamını, kişinin kendiyile etik ilişkisinden hareketle belirlemek mümkündür. Kuçuradi’nin belirttiği gibi, kişinin kendiyile ilgili aldığı kararlar, eylemleri, kendine yönelik muamelesi bu ilişkiyle ilgilidir. Bu ilişki, kişinin başkalarıyla da ilişkilerinde belirleyici rol oynar. Kendiyile ilişkisinde kişinin önemli özelliği, hesap soran ve hesap veren rolünde olmasıyla ilgilidir. Kişinin kendiyile hesaplaşması, onun dünyadaki yeri ve eylemlerinin değeriyle ilgilidir.”^[72]

Bu başlık altında görmek üzerinde özellikle durulmasının nedeni, değerlendirilmek için kendimizi ve başkalarını görmeyen, bunun aracılığıyla anlamamanın önemine dikkati çekmektir. Başka türlü de eyleme imkânı olduğunu bilmek, neyi korumaya çalıştığımızı sürekli hatırlayabilmek için Uygur’un belirttiği şekliyle “ilgilener”^[73] ve “açık fikirlilik”^[74] görmek gerekir. Scout ve Jem, Calpurnia’nın şefkat ve güven veren gölgesinde, Afro Amerikanlardan oluşan cemaatiyle, bir kilisenin koridorunda biraz da ürpererek yürürlerken, okura böylesi bir görme imkânını da düşündürürler. “Beyaz” oldukları için saygılarını göstermek adına onlara yol veren “siyah”ların açtıkları insandan bir koridordur bu. Çocukların bildiklerine bazı bakımlardan hiç benzemeyen bu kilise içinde ayın bitene kadar olan bitenleri okuruz. Eşitsizlik, ırk ayrımcılığı ve bunların insan haklarına aykırılığını görebilecek durumda olan gözler eğitebilmek için mevzuat kitaplarından belki de daha kuvvetli ışık tutar bize bu sayfalar. Bu

[72] Uygur, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, s. 35.

[73] Uygur, ilgilenmenin nötr bir kavram olmadığını vurgular. Bu bakımdan ortaya koyduğu “görme”nin adil olarak görme anlamını taşıdığını özellikle belirtir. Sonrasında bunu özen etigiyle ilgisinde bir kavram olarak “ilgili durumun ayrıntıları konusunda farkında olmakla” da ilişkilendirerek açıklar. (Detaylı açıklama için bkz. Uygur, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, s. 35 ve devamı.)

[74] Uygur, “görmeyle ilgisinde ve aklı başındalığın bir parçası olarak” ortaya koyduğu açık fikirliliğin “kendi görüş ve inançlarını haklı nedenler karşısında değiştirmeye hazır olma” anlamına da geldiğini dile getirmektedir. Buna göre böyle bir açık fikirlilik, “ön yargıların farkında olunmasını sağladığı gibi, görmek için de yolu açmaktadır.” (İlgili kısım ve açık fikirlilikle ilgili daha detaylı açıklamaları için bkz. Uygur, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, s. 70-75.) “Kişisel ya da mesleki olarak açık fikirli olmanın avukatların en önemli vasfı olduğunu, [avukatlık] ruhsatının, bu yetkinin gerektirdiği sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmek için yaşam deneyimleri aracılığıyla yavaş yavaş içimize işleyen ön yargılarımızdan arınmamız gerektiğini” *Bülbülü Öldürmek*’ten yola çıkarak dile getiren çalışması için bkz. Robert W. Jr. Mayhue, “Crisis of Consciences: Lessons Learned from Legal Literature through an Analysis of *To Kill a Mockingbird* and *Intruder in the Dust*”, *South Dakota Law Review*, Vol. 46, 2001, p. 813-829.

kanun kitaplarını değer gözeterek yazmalarını ve uygulamalarını sağlayacak bilgiyi edinmek isteyenlere de yol gösterirler. Başka türlü bilgilerin varlığına ve desteğine ihtiyaç duyduğundan tek başına değer korumaya ve doğru değerlendirme yapabilmeye yetemeyecek olsa da bu bilgilerin içerisinde “empati”nin bilgisi de bulunmaktadır.^[75]

[75] *Bülbülü Öldürmek*'te bazı yazarlarca ileri sürüldüğünün aksine ırkçılık karşıtı bir empatinin uygun bir şekilde gösterilmediğini ve eserin sonunda okurda kalanın bir “duygusal uzaklık” olduğunu ileri sürdüğü çalışmada Katie Rose Guest Pryal, nihayetinde sanık Tom Robinson'ın bir “zenci” olarak kalmaya devam ettiğini, okurun Tom'la empati kurmaya zorlanmadığını, sadece Atticus'la empati kurmaya ihtiyaç duyduğunu belirtir. (Katie Rose Guest Pryal, “Walking in Another's Skin: Failure of Empathy in *To Kill a Mockingbird*”, *Harper Lee's To Kill a Mockingbird- New Essays*, ed.: Michael Meyer, The Scarecrow Press, 2010, p. 175-177, 188.) Pryal, Atticus'un “empati” kurmamız gerektiğini salık verirken aslında kendisinin “sempati”ye model olduğunu ileri sürdüğü yazısında bu iki kavramdan neyi anladığını da belirtir. Ona göre empati diğer kişinin durumunu o kişinin bakış açısından anlama yeteneğini ve isteğini gerektirirken; sempati ise diğer kişinin perspektifini anlamaya ihtiyaç duymayan bir kavramdır. Bu görüşe göre sempatinin beklediği, sadece diğer kişinin durumuna ilişkin bir merhamet duygusudur ki bu da empatinin beklediklerine kıyasla daha risksiz bir perspektiftir. Oysa empati, sadece hissettiğimiz bir şey değil, yapmamız gereken bir şeydir. (Bu görüşü için bkz. Pryal, “Walking in Another's Skin...”, p. 176-177.) “Görmek için ilgilenmek” ile bağlantısında ve yargıcın işi çerçevesinde sempati ve empati kavramlarından söz eden Uygur ise bu iki kavramı Pryal'dan daha başka türlü açıklamaktadır. Uygur'a göre: “Empati başkasının duygularını hissetmektir. Sempati ise başkasının duygularını anlamaktır”. (Uygur, *Hukukta Adaletsizliği Görmek* s. 163.) Hakimin sempati göstermesi yargılamada yer alanların etkisinde kalmak olarak değil de “onların hissettiklerini ve kendi hissettiklerimizi anlamak” olarak ortaya koyan Uygur bu durumu şöyle ifade etmektedir: “...sempati yargısı, yargılamada yer alanın deneyimi ve hissettikleri ile hâkimin kendisinininkilere ilgi göstermesini gerektirir. Bunun anlamı, mevcut durumu bütün yönleriyle kavramakla ilgilidir.” (Bkz. *Hukukta Adaletsizliği Görmek* s. 160.) Bu durumdan hareket edildiğinde ise avukat Atticus'un özellikle tecavüze uğrayan Mayella Ewell'in içine düştüğü durumu sorgulamak ve jüriye göstermek için benzer bir yol izlediği söylenebilir. (Bu sorgulamada Atticus'un empatisinin, avukatı, aynı anda Mayella Ewell'a hem en çok merhamet duyan kişi hem de onun yalanını ifşa ederek ona zarar veren kişi yaptığını dile getirdiği çalışması için bkz. Richard H. McAdams, “Empathy and Masculinity in Harper Lee's *To Kill a Mockingbird*”, *American Guy: Masculinity In American Law And Literature*, ed.: Saul Levmore, Martha C. Nussbaum, Oxford University Press, 2014, p. 239-261.

SONUÇ

Bülbülü Öldürmek değerlendirmenin yapısal özellikleri ve bunların etik eylemlere etkisi üzerine yapılacak tartışmalara katkı sunan bir eserdir. Değer felsefesi alanının bu türden tartışmaları, özellikle insan hakları alanında, hukukçuların yapması beklenen akıl yürütmeler için de yol gösterici olmaktadır. Zira eserde, diğer etik sorunların yanı sıra, bir insan hakları sorunu olarak ayrımcılığın “görülebilmesi”, yine belirli tür bir değer ve değerlendirme bilgisiyle mümkün olabilmektedir. Bu nedenle etik temelli hukuk ve insan hakları eğitiminde böylesi eserlerin sağladıkları imkânların, “değerli” olmalarına sebep olan öğeleri aracılığıyla ele alınabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada farklı türden değerlendirme biçimleri ve doğru değerlendirmelerde bulunabilmek için atılması beklenen adımlar, hukukçunun yapacağı değerlendirmeler üzerine düşünmeye fırsat vermesi açısından, Lee'nin eserinden örnekler yardımıyla incelenmeye çalışılmıştır. Üzerinde durulan bir diğer husus, çalışmada dile getirilenlerle sınırlı olmamakla birlikte, kişiden gelen belirleyicilerin değerlendirmeye ve bir hukuk yargılamasına etkisidir. Bu yolla, söz konusu özelliklerin, kişinin belki de kendisini tek başına bulduğu anlarda, değer koruyan eylemler ortaya koyarak işini yapmasına yardımcı olabileceği savını gerekçelendirmek amaçlanmıştır.

Edebi eserin yazarının tercihlerinin ve önceliklerinin renk verdiği bir metne, etik ya da hukuk felsefesine dair bir el kitabı muamelesi yapılmaması gereği elbette gözden kaçırılmamalıdır. Bununla birlikte eserin ortaya koyduğu çeşitli imkânların, belirli bir felsefi problemin –burada hukuk yargılaması için zorunlu bir etkinlik olarak doğru değerlendirmenin– daha rahat görülmesini sağlayabildiği düşünülmektedir.^[76]

[76] Olanak kavramının yazın yapıtıyla ilgisi hakkında söyledikleri ile kurmaca bir metnin yaşantı ve eylem olanaklarımız bakımından değeri konusunda bkz. Abdullah Kaygı, *Edebiyat ve Varlık*, Kebikeç Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1998, özellikle s. 269-330.

KAYNAKÇA

Ako-Adjei, Naa Baako, “Why It’s Time Schools Stopped Teaching *To Kill a Mockingbird*”, *Transition*, No. 122, 2017.

Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, çev.: Saffet Babür, Kebikeç, Ankara, 2005.

Ayers, Andrew B., “The Half-Virtuous Integrity of Atticus Finch”, *Mississippi Law Journal*, Vol 86:1, 2017.

Fincham, Derek, “*Is Go Set A Watchman Authentic?*”, *Cumberland Law Review*, Vol. 47/1, 2016.

İnceoğlu, Sibel, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.

Kaygı, Abdullah, *Edebiyat ve Varlık*, Kebikeç Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1998.

Kuçuradi, İoanna, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Kuçuradi, İoanna, *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, 2003.

Kuçuradi, İoanna, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2006.

Kuçuradi, İoanna, *Sanata Felsefeyle Bakmak*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2009.

Lee, Harper, *Bülbülü Öldürmek*, çev.: Ülker İnce, Sel Yayıncılık, Yirminci Baskı, İstanbul, 2017.

Lee, Harper, *Tespîh Ağacının Gölgesinde*, çev.: Püren Özgören, Sel Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2017.

Mayhue, Robert W. Jr., “Crisis of Consciences: Lessons Learned from Legal Literature Through An Analysis of *To Kill a Mockingbird* and *Intruder in the Dust*”, *South Dakota Law Review*, Vol. 46, 2001.

McAdams, Richard H., “Empathy and Masculinity in Harper Lee’s *To Kill a Mockingbird*”, *American Guy: Masculinity In American Law And Literature*, ed.: Saul Levmore, Martha C. Nussbaum, Oxford University Press, 2014.

Morrissey, Daniel J., “Where Have You Gone, Atticus Finch?”, *Gonzana University School of Law- Legal Studies Research Papers*, No: 2016-10, 2015.

Osborn, John Jay Jr., “Atticus Finch—The End of Honor: A Discussion of *To Kill a Mockingbird*”, *University of San Francisco Law Review*, Vol. 30, 1996.

Rapping, Jonathan A., “It’s a Sin to Kill a Mockingbird: The Need for Idealism in the Legal Profession”, *Michigan Law Review*, Vol. 114, 2016.

Uygur, Gülriz, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

İnternet Kaynakları

The Bangalore Principles of Judicial Conduct, https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf, Erişim Tarihi: 01.09.2018

Cox, Damian, La Caze, Marguerite and Levine, Michael, “Integrity”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2017, Edward N. Zalta (ed.), <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/integrity/>>, Erişim Tarihi: 01.09.2018

Ed Pilkington, “Go Set a Watchman: mystery of Harper Lee manuscript discovery deepens”, <https://www.theguardian.com/books/2015/jul/02/harper-lee-go-set-a-watchman-manuscript-discovery>, Erişim Tarihi: 01.09.2018

“To Kill a Mockingbird by Harper Lee taken off Mississippi school reading list”, <https://www.theguardian.com/books/2017/oct/14/to-kill-a-mockingbird-harper-lee-mississippi-school-reading-list>, Erişim Tarihi: 01.09.2018